

MARCELA ANDOKOVÁ:

REČNÍCKE UMENIE SV. AUGUSTÍNA
V KÁŽŇACH K STUPŇOVÝM ŽALMOM

(Bratislava: Iris, 2013. xiv a 265 s.
ISBN 978-8081530005)

V slovenskom, ale i v českom jazykovom prostredí je svätý Augustín vnímaný ako fenomenálny teológ a filozof, komentátor Písma a bojovník proti vieroučným i mravoučným bludom. Marcela Andoková otvára svojou knihou pomyselnú trinástu komnatu jeho diela, ktorá obsahuje jeden z najzaujímavejších pokladov jeho literárnej tvorby. Aurelia Augustína totiž súdobá severná Afrika vnímala predovšetkým ako kazateľa. Práve pre vykonávanie tohto úradu bol v africkom provinčnom mestečku Hippo Regius zvolený najskôr za presbytera a neskôr aj za biskupa. Autorka sa vo svojej práci zamerala práve na túto podstatnú zložku jeho teologickej i dušpastierskej činnosti a predstavuje nám Augustína ako teoretika kresťanskej kázne, ale najmä ako vynikajúceho praktického kazateľa. Tento svoj zámer realizuje na malej, ale zato významnej vzorke jeho kázňového korpusu: na výkladoch tzv. stupňových žalmov 119–133. Možno spokojne vyhlásiť, že táto zložka tvorby hipponského biskupa bola zatiaľ v slovenskom literárnom prostredí úplne

zanedbávaná. Neexistuje žiadna seriózna vedecká práca v rozsahu monografie, ktorá by plasticky mapovala tento úsek jeho činnosti. Preto je autorkina kniha skutočným prínosom pre celú slovenskú teologickú, filologickú, literárnu, náboženskú i historickú vedu.

V úvode svojej knihy M. Andoková iba v základných, ale zato vedecky presných risoch uvádza čitateľa do problematiky, ktorej sa bude venovať, a precízne definuje pojmy, s ktorými bude neskôr pracovať. Táto kapitola je dôležitá najmä pre slovenskú filologickú i teologickú vedu, lebo všetci ďalší bádatelia sa budú môcť odvolať na jej definície a budú môcť pracovať s hotovým pojmovým aparátom. Zároveň v nej odprezentovala Augustína ako kazateľa, aby si aj súčasný človek vedel predstaviť, čo bolo náplňou jeho života a práce, a tak aspoň trochu nahliadol do centra jeho životného príbehu.

Druhá kapitola popisuje kázňovú tvorbu tohto velikána svetovej literatúry. Autorka postupuje technikou postupného priblíženia a prechádza od všeobecných črt jeho kazateľskej tvorby k výsostne biblickým komentárom, potom upriami svoju pozornosť na tie komentáre, ktoré pochádzajú z prvej fázy Augustínovho protidonatistického zápasu a napokon sa zameria priamo na komentár k stupňovým žalmom, pričom sa

vyjadří ku všetkým podstatným otázkam, ktoré sa ho týkajú: autorstvo, miesto vzniku, čas vzniku, forma zápisu kázni, textová kritika a pod. V tejto kapitole autorka azda najzreteľnejšie dokazuje svoju dobrú orientáciu v svetovej i domácej, vedeckej i odbornej, publikovanej aj nepublikovanej tvorbe, ktorá sa dotýka podstatne, alebo čiastočne tejto témy. Uvádza všetky závažnejšie problémy, ktoré sa týkajú vzniku i prednesu Augustínových výkladov stupňových žalmov a poskytuje, alebo aspoň hľadá ich vhodné a dôkazmi podložené riešenia.

Po týchto dvoch teoretických kapitolách, na základe ktorých si čitateľ môže urobiť obraz o autorovi i o prezentovanom diele, prechádza autorka k praktickej časti svojej monografie a skúma, ako sú v Augustínových kázňach prítomné tri základné funkcie reči, ktoré definoval už Cicero: *docere, delectare, movere/flectere*. Každá z týchto funkcií venuje jednu samostatnú kapitolu svojej knihy. V prvej z nich opisuje úlohu vyučovať, ktorá bola podľa Augustína pre kazateľskú tvorbu primárna. Nadôležitejším obsahom, ktorý chcel ako kazateľ svojim poslucháčom odovzdať, bolo poznanie Písma, a preto sa tak intenzívne oddával komentovaniu celých biblických spisov *ad verbum*, čiže od slova do slova. Keďže je

autorka v slovenskom jazykovom prostredí prvou prekladateľkou a editorkou Augustínovej hermeneutickej príručky *De doctrina christiana*, veľmi dobre sa v tomto spise orientuje a výstižne porovnáva jeho teoretické nároky na kresťanského kazateľa s tým, ako ich prakticky reprezentoval sám ich tvorca. V tejto kapitole autorka na konkrétnych príkladoch jasne dokazuje, že Augustín nenapísal iba príručku kresťanskej hermeneutiky, ale vo svojich kázňach poskytol aj praktické príklady uplatnenia tejto teórie.

Ďalšia kapitola sa venuje druhej úlohe kázne, keď má kazateľ poslucháča zaujať, alebo dojať. Túto funkciu v Augustínových kázňach plnia literárne obrazy, koncipované vo všeobecnosti ako metafory, resp. prirovnania. Augustín predkladal svojim poslucháčom obrazy, ktoré boli prevzaté z prírody, ale aj z bežného života súdobej spoločnosti. Vo väčšine prípadov ich však skoncipoval tak, aby zároveň korešpondovali s biblickými, v našom prípade žalmovými motívami, ako aj s najslávnejšími dielami antickej poézie a prózy. Tak v Augustínovom pútnikovi do vlasti môžeme vidieť ustatého moreplavca, ktorý sa snaží nestroskotať na rozbúrenom mori, čo si ľudia v prístavnom mestečku Hippo Regius vedeli veľmi živo predstaviť. Ale vidíme v ňom i márnotrata

ného syna z *Evanjelia podľa Lukáša*, ako aj Homérovho *Odysea*, alebo Vergiliovho *Aenea* a napokon aj blúdiaceho filozofa z Plotinovho traktátu *O kráse*. Takto komplexne poňatý obraz zaujal jednoduchého človeka, kresťanského vzdelanca, ako aj klasicky vzdelaného Rimana. Augustín napokon v snahe o pútavosť svojich kázní zašiel až k divadelnému umeniu a rozvíjal celú škálu divadelných motívov, používal fiktívny rozhovor, ako v divadle, kládol pomyselnú postavu na druhej strane kazateľnice množstvo otázok a pohotovo na ne odpovedal. Jeho kázeň teda bola, ako to autorka opäť dokazuje na príkladoch komentára k stupňovým žalmom, priam pútavým divadelným predstavením.

Napokon si vo svojej kazateľskej činnosti Augustín vytýčil za cieľ pohnúť alebo motivovať svojich poslucháčov k zmene životných postojov a k dokonalejšiemu kresťanskému životu. Autorka tu ako podstatný motivačný faktor prezentuje severoafrický kult mučeníkov. Ich vernosť Kristovi a kresťanskej viere až po preliatie vlastnej krvi a obetovanie svojho života malo povzbudiť k ich nasledovaniu aj ostatných kresťanov, ktorí na mučeníkov hľadeli so zbožnou úctou ako na svojich vlastných hrdinov. Táto *via affectum*, ktorú Augustín používal, aby svojich veriacich správne naladil

k zmene života, bola vrcholným momentom jeho homílií. Trochu mi v autorkinej prezentácii tejto problematiky chýba, že predstavila pozitívnu motiváciu k obráteniu a zmene života, ktorú Augustín ponúkal na príkladoch mučeníkov, ale nevyjadruje sa k negatívnej motivácii, ktorú používal rovnako úspešne a rovnako často. Aj vzbudenie strachu zo straty večného života bolo totiž veľmi účinným podnetom pre zmenu k lepšiemu. Je však pochopiteľné, že autorka sa tejto negatívnej motivácii nevenuje, keďže v komentári k stupňovým žalmom nie je táto rovina taká výrazná, ako v iných jeho kázňach.

Napokon možno konštatovať, že všetky tri úlohy, ktoré by dobrá kázeň mala splňať, sa autorke podarilo preukázateľne identifikovať v Augustínovom komentári k stupňovým žalmom a na základe tejto monografie ich bude môcť každý, kto si ju prečíta, identifikovať v ktorejkoľvek Augustínovej, alebo aj inej homílii. V tom spočíva nesporný praktický prínos predkladaného diela. Veľmi vhodne je doplnené aj indexami, ktoré podčiarkujú vedecký charakter jej práce a uľahčujú orientáciu v celej publikácii. Povestnou čerešničkou na torte je preklad *Umučenia sv. Krispíny* z prekladateľského pera samej autorky, ktoré prakticky dokumentuje jednak popularitu

mučeníkov v Afrike, ako aj odbornú erudíciu a prekladateľskú zručnosť samej autorky. Na záver môžem len dodať pranie, aby takého odborne, obsahovo, formálne i štýlovo zaujímavé a hodnotné dielo malo čím viac nasledovníkov.

Róbert Horka

ZPRÁVA O MEZINÁRODNÍM PROJEKTU ANALYTICKÁ TEOLOGIE

Církevní otcové využívali k formulaci pravd víry prostředků, které se jim nabízely, a to byly z velké části výrazy soudobé řecké filosofie. Ačkoliv tyto výrazy nabývaly v nové nauce odlišného významu a cesta k jeho jasnému vymezení nebyla snadná, přece lze říci, že filosofie prokazovala teologii v době jejích počátků dobrou službu. To platí také o období středověku, kdy se ustálilo známé rčení: *Philosophia ancilla theologiae*. Velcí středověcí teologové byli a jsou uznáváni rovněž v oblasti filosofie, kterou i oni uznávali a bez níž by se byli sotva obešli. Dnešní filosofové by se pravděpodobně bránili, kdyby byli označováni za služebníky teologie, ale spolupráci s teologií jsou mnozí z nich otevření a rozvíjejí ji.

Na přelomu 19. a 20. století se objevil filosofický směr nazývaný

analytická filosofie. Jeho stoupenci si kladli za cíl učinit filosofii vědeckější nebo lépe řečeno vtisknout jí charakter exaktní vědy. Ideovou inspiraci nacházeli v osvícenství a dále v na něm navazujícím pozitivismu. Pracovali s nástroji formální logiky a hlavním prostředkem k dosažení kýženého poznání se jim stala filosofická analýza jazyka. Podobně si počínají i soudobí zastánci tohoto směru. Vzhledem k výše uvedenému by se dalo očekávat, že analytičtí filosofové nebudou jevit zájem o náboženské otázky a s teologií stěží najdou společnou řeč. Zpočátku tomu tak opravdu bylo, nicméně postupem času se situace proměnila. Jak se zdá, náboženské otázky jsou všelidské a jejich řešení má pro člověka existenciální význam.

V minulosti pohrdavě odmítaná metafyzika si opět získala pozornost. Přitom s užitkem přijímá podněty vzcházející z jiných odvětví filosofie i z dalších věd. Analytická filosofie náboženství pak zkoumá věrohodnost náboženských výpovědí a zvažuje jejich důsledky, případně důsledky jejich negací, aniž by však stavěla na předpokladu Božího zjevení. Skutečnost Božího zjevení, stejně jako jeho obsah, je přístupná pouze víře, od níž filosofie, a tedy i analytická filosofie náboženství nutně abstrahuje. V současnosti si ovšem po jejím boku vydobývá

své místo analytická teologie, která jako každá jiná teologie z víry v Boží zjevení i v jeho obsah vychází. Tím se od první jmenované disciplíny podstatně liší. Ve svém zkoumání se však pohybuje v téže oblasti a postupuje více méně týmž způsobem – obě disciplíny hledají pravdu pomocí logických a/nebo sémantických principů. Společný způsob práce by je teoreticky mohl spojovat, avšak v praxi ke spolupráci téměř nedocházelo vlivem oboustranného nezájmu.

To se snaží změnit čtyřletý mezinárodní projekt Analytická teologie (*Analytic Theology: The Convergence of Philosophy and Theology*), probíhající v letech 2010–2014, za finanční podpory americké Nadace Johna Templetona. Autoři projektu si vytkli za cíl přiblížit se k pravdivému zodpovězení náboženských otázek aplikací nástrojů analytické filosofie v teologii. Za účelem dosažení tohoto cíle jsou organizovány různé odborné konference, workshopy a tematické přednášky. Řešitelské týmy sestávají jak z filosofů, tak z teologů, přičemž obě skupiny jsou v nich rovnocenně zastoupeny. O koordinaci projektu se starají tři střediska, která sídlí na věhlasných vysokých školách: na Univerzitě Notre Dame v USA, na innsbrucké univerzitě a v izraelském Shalem Center. V čele každého střediska stojí analytický filosof, který

řídí aktivity několika pracovních týmů, přičemž jednotlivé týmy náležejí k tomu středisku, které je jim geograficky nejbližší. Okruhy zájmu toho kterého střediska se odlišují. Filosofové a teologové, kteří jsou součástí týmů přidružených k americké univerzitě, se zabývají přednostně následujícími tématy: realismem v teologii, Božím jednáním a prozřetelností, vtělením Boha a lidskou tělesností, povahou a možností nesmrtnosti, zjevením a inspirovaností posvátných textů a povahou vykoupení. (Podrobnější informace o činnosti této skupiny jsou uveřejněny na webových stránkách philreligion.nd.edu/research-initiatives/analytic-theology.) Badatelé přidružení k univerzitě v Innsbrucku se zabírají především Božím jednáním, osobní identitou a zmrtvýchvstáním, náboženským pluralismem a racionalitou mezináboženského dialogu, vztahem mezi lidskou svobodou, Boží milostí a předzvěděním, naukou o stvoření v konfrontaci s evoluční biologií, otázkou Boží spravedlnosti tváří v tvář násilí a utrpení ve světě, vírou a odůvodněností náboženského přesvědčení. (Více informací je možné najít na www.uibk.ac.at/analytic-theology.) Třetí badatelská skupina se věnuje prvořadě filosofickému zkoumání hebrejské bible, Talmudu a Mišny.

(Její činnost dokumentují stránky www.bibleandphilosophy.org.)

Do projektu se v letech 2012 a 2013 zapojuje také kolektiv českých filosofů a teologů, kteří usilují o odborný dialog. Řídí ho vědecký pracovník Filosofického ústavu AV ČR Petr Dvořák a současný děkan Teologické fakulty JU Tomáš Machula. Účastníci se setkávají přibližně jednou za dva měsíce, a to střídavě v Praze – v prostorách Filosofického ústavu – a v Českých Budějovicích – na půdě Teologické fakulty. Náplní těchto setkání jsou přednášky, na něž zpravidla navazuje konstruktivní diskuze a které jsou otevřené rovněž zájemcům z řad veřejnosti. Ústřední témata, od nichž se odvíjí obsah přednášek, jsou dvě. Zprv je to učení o Trojici ve vztahu k logickým a metafyzickým otázkám identity a univerzálií; a zadruhé epistemologie víry ve vztahu k logickým a epistemologickým otázkám náboženského jazyka, zázraků, pravděpodobnosti a jistoty. Součástí programu jsou i významní hosté. Mimořádně zajímavá byla přednáška vynikajícího amerického medievalisty Kenta Emeryho Jr., který působí na Univerzitě Notre Dame a během svého studijního pobytu v Čechách přiblížil místnímu auditoriu Bonaventurovo učení o možnostech čistě filosofického poznání Boží existence, nezávisle na zjevení. Dalším

významným hostem byl britský filosof, emeritní profesor oxfordské univerzity Richard G. Swinburne, který oslovil české posluchače v polovině listopadu 2012, a to 15. 11. v Praze, kde předložil vlastní pojetí výkladu Boží Trojice a historicko-filosofických důvodů svědčících pro zmrtvýchvstání Ježíše Krista, a dále 16. 11. v Českých Budějovicích, kde se vyjádřil ke skutečnosti zla jakožto námitce proti existenci Boha. V dubnu 2013 navštívil českou metropoli Swinburnův nástupce na pozici profesora filosofie náboženství na univerzitě v Oxfordu, Brian Leftow. Vůči svému předchůdci se zajímavým způsobem vyhraňuje. Existenci Boha chápe jako metafyzicky nutnou a na Trojici pohlíží originálním způsobem, s nímž posluchače seznámil. Završením místního dění by se měla stát mezinárodní konference s názvem „Analytická teologie: Víra, poznání a Trojice“, plánovaná na 19. až 20. září 2013. Místem jejího konání bude vila Lanna v Praze. Členové domácího kolektivu a přizvaní hosté reprezentující zahraniční analytickou filosofii náboženství a analytickou teologii zde představí výsledky své dosavadní práce. Zájemci o danou tematiku se mohou těšit na sborník, v němž budou vybrané příspěvky uveřejněny.

Kateřina Brichcínová